

hogy hazatérjen és elmondja élményeit. Az egész ház örült, amikor újra megjelent kedves Professzorunk jellegzetes alakja, mely nélkülözhetetlenül hozzátartozott Budavár csendes utcáihoz, régi házaihoz és a Bástyasétányhoz, — hol az ember minden fordulónál azt várja: most jön szemközt nagykarimás kalapjával.

Ő, aki senkitől nem várt és nem kért semmit, bőkezűen adakozott szellemének kincses tárából. Soha nem fogom elfelejteni, milyen visszhangra talált nála az a gondolat, hogy jó volna a mai élet zaklatott bizonytalanságában előadás-sorozatot rendezni az igazságot keresők számára a mai ember problémáiról. Micsoda lelkesedéssel és kedvel merült ebbe a gondolatkörbe. Ő vette kezébe a rendezést, ő dolgozta ki a programot, ő beszélte meg a gondolatmenetet a többi előadóval és létrejött egy csodálatos ciklus, amelynek ő volt a lelke és amely eltörölhetetlen emléket hagyott hátra a hallgatók lelkében.

Optimizmus sugárzott belőle: hit a magyarság történelmi hivatásában és a kultúra halhatatlan életében! Harmónikus lelke megtalálta a magyarázatát minden történésnek és hitének erejével megnyugvást és reményt keltett hallgatóságában.

Amidőn ő már elérte életcélját, az Örök Igazságot, mely felé oly rendületlenül törekedett, mindazok, akik őt ismertük, vegyük át az ő örökségét, örizzük azt híven és adjuk tovább utódainknak:

a tudásra felépített élő hitet, a hitre támaszkodó kristálytiszta etikai világnézetet és egy ezzel teljes harmóniában lefolyt élet felemelő példáját.

Gróf Zichy Rafaelné,
a Magyar Irodalmi Társaság elnöke.

PAULER ÁKOS ÉS AZ ABSZOLÚTUM BÖLCSELETE.

A MAGYAR bölcseleti gondolkodás hősi előretörésének hatalmas fejezete záródott le Pauler Ákos június 29-én történt elhunytával. Ennek a fejezetnek az a magyar szellemi életben nem mindig tapasztalható érdekessége is van, hogy a nyugateurópai bölcseleti gondolkodás hasonló fellendülési korszakát nem egy hosszabb-rövidebb befogadási idő elteltével követi, hanem vele egyidejű, sőt azt nem egy tekintetben megelőzi: világos bizonyítékaul annak, hogy itt korántsem csak átvétellel, hanem eredeti gondolkodási munkával és eredménnyel állunk szemben. Hogy ez így van, nagyrészen Paulernek köszönhető.

A modern európai bölcseletben látszólag a görög filozófia fénykorának kialakulási idejéhez hasonló fejezetet élünk át. Mindmáig hatnak a századforduló körül legnagyobb erőre kapott szubjektivista-relativista-pszichológista bölcseleti áramlatok, amelyek az igazságban a cselekvést előmozdító, hasznos gondolatot, gondolati gazdaságosságot, egyáltalában lelki, vagy tágabban biológiai, vitális produktumot látnak, egyes emberek vagy egyes

emberfajok változó, esetleg az egész emberi nemnek vele alakuló alkotását. Ámde mindezek a modern szofista áramlatok ma már erősen visszaszorulóban vannak: győzelmesen küzd ellenük a századforduló körül feltámadt és azóta folyton előrenyomuló filozófiai abszolútizmus modern sokratesi szemléme, amely előreláthatóan nagyszerű, legalább is a jelekből ítélve nagyszerűnek ígérkező bölcséleti kornak rakja le alapjait. Ez az abszolútizmus az újkantianizmusból kisarjadó és a jóság, igazság, szépség, szentség örök-érvényűségét hirdető értékabszolútizmus, a Husserl-féle fenomenológiában életrekelt platonista lényegabszolútizmus, valamint a sorrendben harmadiknak feltámadt metafizikai abszolútizmus alakjaiban áll ma előttünk. Magyarországon a relativizmussal, szubjektívizmussal és pszichologizmussal szemben a bölcséleti abszolútizmust Pauler gondolkodása vitte diadalra; ez a gondolkodás, amely kezdetben maga is a relativizmus hullámai között vergődött, elsősorban a Brentano és Bolzano hatását magába olvasztó Husserl-féle logikai-fenomenológiai abszolútizmus útmutatására találta meg az abszolút igazság megdönthetetlen erejű szikláját és erre felkapaszkodva, egymás után bontakoztatta ki az érték, a lényeg és a lét abszolútista bölcséletét. Ennek eredményeként áll előttünk Pauler egész életén át fejlődő filozófiájának végül a *Bevezetés a filozófiába* idén megjelent harmadik kiadásában teljesen megérettnek tekinthető alakja.

Pauler Ákos filozófiája az abszolút igazság örök értékére épül. Ezt a *Bevezetés* legújabb kiadása már külsőleg is kifejezi, amikor két mottót hord az élén: Aristoteles egy megállapítását, amely a filozófiát az igazság tudományának minősíti, és Szent Ágoston mondását «Primum enim verum est.» A logika alaptudománya, a tiszta logika, Pauler szerint a legalapvetőbb bölcséleti diszciplína az örök-változatlan, azaz abszolút tárgyi igazságról szóló tudomány; ámde az erkölcs is az igazságra való törekvés a cselekvésben; a helyes humanizmus, vagyis a valódi emberszeretet az igazságnak mindenekfelett való szeretetéből táplálkozik; a kultúra nem egyéb, mint az igazság szolgálata emberi erő kifejtés által. Így a három abszolút őserkép között, amelyet Pauler elismer és hirdet, az igazság a logikai rendben legalább is számunkra megelőzi a jóságot és a szépséget.

Ez Pauler világos és határozott értékabszolútizmusa. Az értékabszolútizmus nála a legszorosabban összeshővődik a lényegabszolútizmussal: ez teljesen megérthető abból is, hogy Pauler abszolútista gondolkodásának kialakulásához az elhatározó lökést Husserl fenomenológiája adta, amely a tárgyaknak a létezés irányában közömbös abszolút mivoltát, lényegét hangsúlyozza és veszi elsősorban vizsgálat alá. Pauler abszolútista igazságelmélete is — igen helyesen — rögtön tartalmilag is meghatározott módon, abszolút lényegeket abszolút értékességének felfedezésével és kimutatásával épül ki a *logikai alapelvek* elméletében. Ezek, az azonosság, az összefüggés és az osztályozás elve, minden igazság és minden létezés végső előfeltevései, maguk az ősigazságok, amelyeknek örök érvényességére épül minden más. A logikai alapelvekben Pauler éppen mivoltukkal tartalmilag is meghatározott abszolút örök lényegeket ragad meg, amelyeknek örök fennállási módja azonos az örök, abszolút igazság érvényességével. A logikai alapelveken kívül, de tőlük függően azután a tiszta lényegeket abszolútisztikus módon meghatározott, örök birodalmát iparkodik Pauler kiépíteni a tiszta logika logizmaiban, tételeiben és szillogizmusaiban, valamint az ideológia tárgyainak lényegvilágában, főleg a relációk, a kategóriák és az értékek területén.

Az abszolút értékekkel és lényegekkkel szemben az abszolút lét Pauler bölcseletében egészen a legújabb időkig meglehetősen háttérbe szorult. Logikájának és ideológiájának, ámde jórészt etikájának és esztétikájának is, vagyis különben egész bölcseletének túlnyomóan platonista jellege mellett metafizikája főleg aristotelesi-leibnizi nyomokon jár. Aristoteles és Leibniz metafizikája is abszolutista, teista metafizika, egy örök-változatlan, a világtól különböző szellemi Istenségben koronázódik meg, illetőleg erre épül. Leibniz gazdag istenfogalmát Pauler bölcseletében — nyilván régibb saját felfogásának és az akkori, a századforduló körüli filozófiának gondolkodásában később is ható következményeként — azelőtt hiába keressük: a *Bevezetés* első két kiadásában az általános metafizika vizsgálódásait lezáró Abszolútum-elmélet még eléggé sovány. Az istenezsmében, mint a vallásos hit tárgyában Pauler saját megállapítása szerint *több van*, mint a metafizikai Abszolútum fogalmában, s másféle bizonyosság is a vallásos meggyőződés, mint aminő a bölcselő spekulatív bizonyításaiából fakadhat. Ezt, úgymond, mindenkor szem előtt kell tartanunk, nehogy a vallás és a metafizika tételei oly irányban és mértékben azonosíttassanak, mely egyiknek sem válik előnyére. Ezért a *Bevezetés* első két kiadásának metafizikai Abszolútuma csupán az aristotelesi örök-változatlan első mozgató, amely után minden más létező vágyódik.

Ez a vágyódás, vagyis a Paulerben mindjobban megerősödő és elmélyedő vallásos hit, valamint talán a keresztény irányú metafizika modern előretörése eredményezte Pauler gondolkodásában azt a befejező alakulást, amelynek eredménye a *Bevezetés* harmadik kiadásának legfőbb újdonságaként jelentkezik éppen a metafizikai Abszolútum elméletében. A régibb kiadások négyharmad lapnyi Abszolútumtana itt több mint háromszorosára bővül és az Aristoteles-féle első mozgató a keresztény bölcselet *egy*, világfölötti, feltétlenül egyszerű, örök-változatlan, szabad, teremtő, mindenható és mindentudó, személyes, szellemi és végtelenül tökéletes Istenségévé bontakozik ki, amely kétségtelenül létező, bár a valóság kategóriái reája nem alkalmazhatók, és az igazságot és abszolút értékeket mint aspektusait foglalja magába: az aristotelesi Abszolútumtól tehát Pauler Abszolútum-fogalma teljesen a keresztény metafizika Istenfogalmához ment tovább, amely az aristotelesi Istenségén kívül magában hordja a platonai legfőbb Jót és a Timaiosbeli Teremtőt is; az abszolút értékeknek ez a belefoglalása az így teljesen kibontakozó metafizikai Abszolútumba a legfőbb továbbfejlődés és egyúttal tárgyilag sem továbbfejleszthető végső lezárás a pauleri bölcselet utolsó megfogalmazásában. Itt az Abszolútum fogalma — megint Pauler saját megállapítása szerint — egybeesik Isten vallási eszméjével s megfelel a teizmus tanításának, szemben a monizmussal vagy az ateizmussal. Azon az Istenismereten kívül, mondja tovább, melyre a metafizika jut, oly módon is közvetlen Istenélményben részesülhetünk, hogy a minden lény legmélyén lappangó többé-kevésbé öntudatos Istenvágyunk engedjük át magunkat. Ez a vallás útja, mely a vágy és szeretetből fakadó hitből meríti Isten létébe vetett meggyőződését. Mivel pedig a hit még alapvetőbb és hatalmasabb komponense lelki életünknek, mint a megismerés, tanítja Pauler, a vallási hit sokkal közvetlenebbül vezet Isten felismerésére, mint a filozófiai kutatás. Ám szellemünk mindenoldalú kifejlesztése mindkét út kiépítését kívánja s lelkiéletünk egységénél fogva arra van mindkettő hivatva, hogy egymást megerősítsék és támogassák.

Ezek a megállapítások léptek a vallás és a metafizika viszonyának az

első kiadásból idézett és a harmadik kiadásban elhagyott jellemzése helyébe : a minden cselekvés alapját alkotó, sőt az étellel magával *egy* hit győzött itt, legmagasabb rendű, vallásos alakjában. Ámde más is győzött : a metafizikának ezen a döntő pontján az aristotelesi Abszolútumot Platon és a legnagyobb keresztény platonista, Szent Ágoston Istenkoncepciója hatotta át és győzte le Pauler gondolatvilágában ; a platonizmus itt döntő módon benyomult metafizikájába is és elfoglalta annak fellegvárát, az istenfogalmat. Ilyen módon Pauler egész rendszere végül harmonikus egységben túlnyomóan platonistává lesz és Platonon keresztül jut el a keresztény bölcsülethez, ennek legplatonibb, szentágostoni irányához. Innen érthető, hogy a *Bevezetés* új kiadásában a modern gondolkodók jellemzésén kívül a legnagyobb filozófiatörténeti változás Szent Ágoston tanításainak fokozott, egyenesen kiemelkedő figyelembevételé, valamint a filozófia haladását jelző nagy gondolkodók — Thales, Sokrates, Platon, Aristoteles, Leibniz és Kant — sorának Szent Ágostonnal való kibővítése ; innen érthető a metafizika új szövegében a lélek halhatatlanságának a hangsúlyozása is. A Platonhoz és Szent Ágostonhoz való fordulás erejét és határozottságát bizonyítja végül az új *Bevezetés* legnagyobb ismeretelméleti ujsága is, a megismerés lényegének, kimondottan Platon anamnesis-ének és Szent Ágoston illuminatio-tanának nyomán, az örök igazságra való hirtelen *ráébredésben*, e meglepő megvilágosodási élményben való megpillantása.

Pauler bölcsellete ilyen módon kiteljesedett : az abszolút érték és az abszolút lényeg tanához egy ahhoz mindenképen méltó és azt végső fokon magába foglaló abszolút létező metafizikai tanítása járult, amelynek befejező egységében az egész Abszolútum-tanítás harmonikusan összefügg és lezáródik. Az Abszolútum-tannak ez a Platon és Szent Ágoston szellemében való kiépítése Pauler önállósuló bölcselétében kezdettől fogva benne rejtett ; ezt a kiépítést fejezi be Pauler főművének, a *Bevezetésnek* utolsó kiadása úgy, hogy a rendszer ezen túl következetesen tovább nem fejleszthető. Az önmagában megérett és tanítása lezárásával földi hivatását is beteljesítő gondolkodó e lezárással szinte egyidőben örök nyugalomra tért : mintegy életével és halálával filozófikus tisztasággal igazolva azt a tényt, hogy a halál nem az élet vakesetszerű elvágása, hanem — legalább is eszményi alakjában — az önmagában megérett és földi hivatását betöltő ember élete munkájának lezárása és munkája gyümölcsseinek learatása, az értékes gyümölcsöknek az örök Abszolútum nyugalmaiban való boldog élvezésére.

Brandenstein Béla báró.